

BILJANA SIMIĆ VELIČKOVIĆ*
UNIVERZITET SINGIDUNUM
BEOGRAD

UPOTREBA REČI ZA „UKUS” U KINESKOJ I SRPSKOJ KULTURI

Kineski i srpski su tipološki dva različita jezika i pripadaju dvema potpuno različitim kulturama. Međutim, s obzirom na to da je čulo ukusa univerzalna karakteristika svih ljudi, u ovom radu pokušali smo da istražimo kakva je upotreba reči za „ukus” u ova dva jezika. Zapazili smo da su objašnjenja reči za „ukus” u kineskim i srpskim rečnicima slična, ali ne u potpunosti jednaka, iako je čulo ukusa zajedničko za sva ljudska bića.

U radu su analizirane kineske i srpske reči za „ukus”: gorak, kiseo, ljut, sladak i slan, kao i njihovo figurativno značenje i upotreba. Pored toga, rad ispituje na koji način su kultura i razvoj jezika uticali na upotrebu i značenje reči za „ukus” u kineskom i srpskom jeziku. Na kraju smo izvršili poređenje iz ugla semantičkih obeležja i upotrebe reči, pokušali smo da pronađemo sličnosti i razlike, te ih do određene mere objasnimo.

Ključne reči: reči za ukus, gorak, kiseo, ljut, sladak, slan, kineski jezik, srpski jezik, kultura, poređenje

1. Uvod

U svojoj istaknutoj studiji o razumevanju različitih kultura kroz njihove ključne reči, Vierbicka ukazuje na to da „postoji veoma uska povezanost između života društvene zajednice i leksikona jezika kojim se govori u toj zajednici. Ovo se podjednako odnosi na spoljašnje i unutrašnje aspekte života. Očigledan primer iz materijalnog, vidljivog domena je hrana.” (1997: 1).

Hrana je svakodnevni deo života svih naroda i kultura, a ono što je neodvojivo od hrane jeste njen ukus. Kineski i srpski narod imaju bogatu tradicionalnu kuhinju, a samim tim i mnoštvo ukusa koji su u osnovi

* biljana129@gmail.com

reči jednaki, ali se na različite načine prikazuju i kombinuju u kineskoj i srpskoj kuhinji. Zašto je to tako? Upravo zbog uticaja načina života, različitih uverenja i običaja.

U lingvističkom smislu, od osnovnih značenja reči za „ukus”, a to je da označe određeni ukus hrane, metaforičkim putem stvaraju se potpuno nova izvedena i prenesena značenja. Cilj našeg rada je da istraži koja su to prenesena značenja nastala od osnovnih 5 reči za „ukus”: gorak, kiseo, ljut, sladak i slan, te da ispita i do određene mere objasni upotrebu ovih prenesenih značenja u kineskom i srpskom jeziku, kao i uticaj kulture dva naroda na ove reči. Rad najpre analizira kineske i srpske reči za ukus i njihova proširena značenja, zatim pronalazi sličnosti i razlike u značenju i upotrebi reči između ova dva jezika, te pokušava da ih do određene mere objasni.

Sistem reči za ukus – gustativnih reči, u svom razvoju do danas, sem osnovnih reči za ukus: 酸, 甜, 苦, 辣, 咸 (kiseo, sladak, gorak, ljut, slan) obuhvata i druge reči za ukus, međutim smatra se da su ovih 5 reči osnova na kojoj je stvoren sistem značenja i tvorbe reči za ukus u kineskom jeziku (Vang 2017).

U srpskom jeziku takođe postoji osnovnih 5 reči kojima se označava ukus: gorak, kiseo, sladak, ljut i slan. Pored ovih reči postoje i druge reči kojima se označava ukus, međutim kao i u kineskom jeziku, navedenih 5 reči imaju najrasprostranjeniju upotrebu. Iz ovog razloga građu za naš rad smo prikupili na osnovu ovih 5 reči koje označavaju ukus.

Kao izvor za građu koristili smo Rečnik srpskoga jezika u izdanju Matice srpske (u daljem tekstu – srpski rečnik) i 现代汉语词典 *Xiandai hanyu cidian* (Rečnik savremenog kineskog jezika) u izdanju 商务印书馆 *Shangwu yinshuguan* (u daljem tekstu – kineski rečnik).

U radu smo koristili kao građu reči iz kineskog i srpskog jezika koje označavaju ukus: „苦 *ku* – gorak”, „酸 *suan* – kiseo”, „辣 *la* – ljut”, „甜 *tian* – sladak” i „咸 *xian* – slan”, kao i reči koje su izvedene u srpskom ili složene u kineskom jeziku a vode poreklo od navedenih reči za ukus. Dakle, nismo uzeli u obzir reči koje imaju za osnovu navedene reči za ukus a imaju prefikse, na primer: nakiseo, prokiseo, naljutiti se i sl. Kada je u pitanju građa iz kineskog jezika uzeli smo u obzir složenice nastale od navedenih pet reči za ukus, a samo u slučaju da je prva reč u složenici neka od navedenih reči za ukus, na primer 酸软 *suanruan*. Dakle, nismo uvrstili u građu ovog rada i složenice koje sadrže reč za ukus koja je druga po redu u složenici, osim ako to nije navedeno u objašnjenju unutar odrednice neke od navedenih reči za ukus.

2. Reč „ukus“ u kineskom i srpskom jeziku

Najpre ćemo analizirati objašnjenja data za reč „ukus“ u srpskom, a potom u kineskom rečniku.

Srpski rečnik:

1.a. Čulo smešteno u sluzokoži usne duplje, najviše jezika, kojim se primaju utisci slatkog, gorkog, slanog i sličnog sastava materije. 1.b. Utisak koji neka materija ostavlja na to čulo: *sladak ukus, gorak ukus*. 2.a. Osećanje i smisao za lepo, odmerenost, uglađenost. 2.b. Sistem estetskih pogleda, pojam, shvatanje lepop, estetsko merilo: *istočnjački ukus, starinski ukus*.

Kineski rečnik:

味 *wei* (ukus) : 1. Karakteristika koja može biti percepirana jezikom. 2. Razlikovati ukus. 3. Specifična vrsta hrane. 4. Karakteristika koja može biti percipirana nosom: 气味 (*miris*), 这种味儿很好闻。 (*Ovaj miris je veoma lep*). 5. Interesovanje, uživanje 这本书越读越有味儿。 (*Ova knjiga je sve zanimljivija*). 6. Koristi se kao klasifikator¹ za tradicionalni kineski lek: 这个方子共有七味药。 (*U ovom receptu ima 7 lekova odnosno „7 ukusa“ tradicionalne kineske medicine*).

Osnovno značenje reči „ukus“ je isto u oba jezika, kao i značenje koje se odnosi na sistem estetskih pogleda. Međutim u kineskom jeziku vidimo da se reč „ukus“ i reč „miris“ ponekad preklapaju u značenju i upotrebi. Možemo videti da u rečenici 这种味儿很好闻 (*Ovaj miris je veoma lep*) reč za ukus „味儿“ u stvari objedinjuje miris i ukus.

Izrazita razlika je da se u kineskom jeziku reč „ukus“ koristi kao klasifikator za lek tradicionalne kineske medicine, što je odraz kineske kulture u kineskom jeziku.

3. Reč „gorak“ u kineskom i srpskom jeziku

U srpskom rečniku reč „gorak“ ima ukupno 10 značenja odnosno objašnjenja. Od ovih 10 značenja, samo prva 2 značenja se odnose na čulo ukusa i jedno značenje se odnosi na čulo mirisa: „1. Koji ima karakterističan neprijatan opor ukus (kinina, pelina, žuči i sl.): *gorako piće, goraka tečnost, gorak lek, goraka kora*. 2. Nedovoljno zaslađen ili potpuno nezaslađen (o tečnostima koje se piju zaslađene): *gorak čaj, goraka kafa*. 3. Opor, oštar (o mirisu): *gorak zadrž dima*”.

U kineskom rečniku postoji ukupno 7 značenja za reč „苦 *ku*“ (gorak), od toga se samo jedno značenje odnosi na čulo ukusa: „Gorak

¹ Klasifikator je vrsta reči u kineskom jeziku koja se koristi kada želimo da izrazimo broj nečega, kao na primer u gore navedenom primeru *sedam lekova*. Klasifikator stoji između broja i imenice, u ovom slučaju *qi* (sedam) *wei* (klasifikator) *yao* (lek).

ukus kao žuč ili biljka kineski koptiš (suprotno od 'sladak'): 苦胆 (*žuč*), 这药苦极了。 (*Ovaj lek je užasno gorak*)”.

Odmah se uočava sličnost da se u prvom značenju koje daju i srpski i kineski rečnik, reč „gorak” upoređuje sa ukusom iz prirode odnosno biljkom koja ima gorak ukus, u Srbiji je to pelin, kinin a u Kini kineski koptiš. Pored toga, i srpski i kineski rečnik, gorak ukus dovode u vezu sa ljudskim telom, te se gorak ukus poredi sa žuči. Ovde se vidi povezanost čula ukusa i uopšte percepcije sa samim ljudskim telom. A naročito u kineskom jeziku dolazi do izražaja tradicionalna kineska medicina koja je deo svakodnevnog života i kulture Kineza, te i sam rečnik kineskog jezika dokazuje usku povezanost i prožimanje jezika i kulture.

Uočili smo da se treće značenje reči „gorak” u srpskom rečniku odnosi na miris „opor, oštar (o mirisu): *gorak zadah dima*. U kineskom rečniku nije navedeno ovo značenje, međutim pod odrednicom „ukus”, kao što smo već istakli, reči ukus i miris se ponekad preklapaju.

Već u drugom značenju koje daje srpski rečnik možemo videti običaje koji se odnose na kulturu čaja. U Srbiji je uobičajeno da se čaj pije sa šećerom, tj. zaslađen, tako da ukoliko je čaj nezaslađen, on predstavlja izraziti primer za „gorak ukus” i samu reč „gorak”. Dok je na drugoj strani, u kineskoj kulturi, sasvim uobičajeno da se čaj pije bez šećera, čak bi bilo vrlo neobično da se u čaj doda šećer, tako da u kineskom rečniku ne postoji ovakvo objašnjenje reči „gorak”. U srpskom rečniku dat je i primer za kafu, odnosno „gorka kafa”, što je sasvim uobičajeno, jer je kafa napitak koji u Srbiji ima dugu tradiciju, te možemo reći da postoji kultura kafe. Međutim u Kini ne postoji kultura kafe, tako da ovakvo objašnjenje ne postoji niu kineskom rečniku.

Prvo figurativno značenje koje se javlja i u srpskom i u kineskom rečniku odnosi se na teškoće, patnju, bol, nevolje i slično, dakle „gorko” kao ukus koji se prvobitno odnosi na hranu ili piće, dobija potpuno novo preneseno značenje. Iskustvo kada osetimo ukus hrane ili pića koji nije baš prijatan za naše čulo ukusa, se poistovećuje sa neprijatnim iskustvom određenih teškoća u svakodnevnom životu i tako se pojavljuju kolokacije u srpskom jeziku: *gorak život, gorki dani, gorka samoća, gorka smrt*, a u kineskom idiomu 愁眉苦脸 (*zabrinutih obrva i gorkog lica*), 苦尽甘来 (*kad prođe gorko dolazi slatko*) i izraz 苦日子过去了 (*gorki dani su prošli*).

Zajedničko značenje i primer za oba jezika je: „koji izražava, pokazuje nezadovoljstvo, ojađenost, gnev”, na primer 苦笑 (*gorak osmeh*).

Reč „gorak” koristi se u oba jezika i u značenju „zagorčati život, učiniti mučnim, napornim”.

Dodatna prenesena značenja koja smo pronašli samo u srpskom rečniku su: „1. Koji izaziva neprijatna, bolna osećanja, mučan: *gorka istina, gorka misao, gorak rastanak, gorko iskustvo, gorko saznanje*. 2. Pun

jetkosti, ljutine, prezira; uvredljiv: *gorak sarkazam, gorak humor, gorka ironija, gorka reč*. 3. Zajedljiv, jednak, oštar: *gorak satiričar*. 4. (O prijatnim osećanjima, stanjima) pomešan, povezan s neprijatnošću, bolom, žalošću: *gorako zadovoljstvo, gorka uteha, gorka radost*.”

Sličnosti postoje u oba jezika vezi sa značenjem koje se odnosi na neprijatne osećaje, osećanja i stanja, a to su u srpskom rečniku: „teško podnošljiv, jak, žestok: *gorka žeđ, gorka nesreća, gorka muka, gorki revolt*”, a u kineskom rečniku „苦闷 (*utučen, potišten, bezvoljan, deprimiran*), 苦恼 (*uznemiren, zabrinut*)”.

Dodatna prenesena značenja koja smo pronašli samo u kineskom rečniku su: „1. Patiti od: 苦旱 (*patiti od suše*), 苦夏 (*patiti od gubitka apetita u toku leta*). 2. Strpljivo; svim snagama: 苦劝 (*iz sve snage savetovati*), 苦干 (*raditi vredno iz sve snage*), 苦思 (*napregnuti se iz sve snage u razmišljanju*), 苦练勤学 (*vredno učiti i naporno vežbati*). 3. (Dijalekat): odbaciti, otkloniti, i sl.; iznositi, iskoristiti, upotrebiti u ogromnoj meri: 指甲剪得太苦了. (*Nokte si isekao/skratio previše*), 这双鞋穿得太苦了. (*Ove cipele su previše iznošene, ne mogu da se poprave*).”

U kineskom reč *gorak* može biti prezime, dok u srpskom jeziku nailazimo na imena, uglavnom stara, koja su u vezi sa rečju *gorak*, na primer *Gorčilo, Gorčin* itd.

U srpskom rečniku pronašli smo 13 izvedenih reči, a u kineskom ukupno 42 reči koje sadrže reč *gorak* – 苦*ku*. Neke od srpskih reči su: *goraknuti* (*postajati gorak*), *gorkast, gorkasto, gorko, gorkoslan, gorkost, gorčati, gorčika, gorčikav, gorčilo, gorčina, gorčiti, gorčica*. Neke od kineskih reči su: 苦酒 (*gorko vino – gorke posledice*) – ovu kolokaciju možemo uporediti sa srpskim metaforičnim izrazom *ispio je gorku čašu vina*, 苦口 (*gorak ukus, reći iskreno*), 苦口婆心 (*iskreno i brižno savetovati*), 苦苦 (*naporno, dati sve od sebe*), 苦肉计 (*povrediti sebe da bi nadmudrio neprijatelja*), 苦雨 (*gorka kiša – kiša koja neprestano pada*).

Šang u svojoj magistarskoj tezi naglašava da je razvoj metafore reči „gorak” izrazio način razmišljanja kineskog naroda, te da su kineska tradicija i kultura pokazale da visoko cene i pridaju važnost kulturološkim odlikama reči „苦” (*gorak*), što je u neraskidivoj vezi sa sveobuhvatnim uticajem konfucijanske misli, budizma, kineske tradicionalne medicine i drugih činilaca (2006: 3).

Džang u svom radu opisuje razloge za proširenu i metaforičku upotrebu reči „苦*ku*” (*gorak*) u kineskom jeziku ističući da:

„s obzirom na to da je „苦” (*gorak*) ukus koji nije prijatan i omiljen u narodu, te on na neki način provocira ljudsko telo i misli te utiče na njih, zbog toga ne samo da izaziva brojne fiziološke reakcije, već u čoveku stvara određenu vrstu odvratnosti i nedopadanja. Ovaj niz iritacija i re-

akcija na ukus, stvorili su uslove za nastanak novih značenja, te reč „苦” (gorak) ima najbogatija proširena značenja.” (1999: 37).

4. Reč „kiseo” u kineskom i srpskom jeziku

Prva definicija koju pronalazimo u rečnicima srpskog i kineskog jezika se razlikuje, jer se u kineskom jeziku reč „酸 *suan*” (kiseo), pre svega objašnjava kroz hemijske karakteristike, dok se u srpskom rečniku reč „kiseo” najpre dovodi u vezu sa ukusom sirćeta, što je tek drugo objašnjenje u kineskom rečniku za ovu reč.

U srpskom rečniku za osnovno značenje navode se i objašnjenja: „1. Koji je veštački doveden u stanje kiselosti, ukiseljen, zakiseljen: *kiseo kupus, kiselu mleku; prokisao, uskisao (pod uticajem bakterija)*. 2. Koji sadrži ugljenu kiselinu (o mineralnim vodama): *kisela voda*. 3. Koji sadrži nevezane silicijumske kiseline: *kiselu zemljište, kisele stene*. 4. Koji sadrži otrovne sastojke koji negativno deluju na rast drveća šuma: *kisele kiše*”; dok se ova objašnjenja u kineskom rečniku nalaze u složenicama koje su nastale od reči „酸 *suan*” (kiseo).

U srpskom rečniku pojavljuje se i objašnjenje „koji ima neprijatan miris kiseline: *kiseo zadah*”, koje nismo pronašli u kineskom rečniku, međutim pojavljuje se slično značenje koje je u vezi sa neprijatnim kiselim ukusom u izrazu 酸不溜丢 čije je jedno od značenja „neprijatno kiseo ukus”. Ovde nam privlači pažnju figurativno značenje u srpskom jeziku koje povezuje miris i ukus odnosno za opis mirisa se koristi reč koja označava ukus, te imamo sinesteziju reči koja su u vezi sa čulom mirisa i ukusa.

Kada je u pitanju figurativno značenje prideva „kiseo”, u srpskom rečniku navedena su sledeća značenja: zlovoljan, neraspoložen, mrgodan; koji odražava takva raspoloženja: *kiseo čovek, kiseo izraz lica, kiseo glas*. Ovo figurativno značenje u srpskom jeziku ne nalazimo u kineskom jeziku tako da je ovo razlika između dva jezika. U srpskom rečniku se pojavljuje i izraz *zagristi kiselu jabuku* što u prenesenom smislu znači „prihvatiti se nekog neugodnog, mučnog posla”. Zaključujemo da ovde „kisela jabuka” metaforički označava „neugodan, mučan posao” odnosno da „kiseo” metaforički znači „neugodan, mučan”. Metaforičko značenje „mučan” takođe postoji i u kineskom rečniku i to kao složenica 酸甜苦辣, što bi u bukvalnom prevodu značilo „kiselo, slatko, gorko i ljuto u životu”, odnosno u duhu srpskog jezika „slasti i gorčine života” ili „radosti i tuge života”.

U kineskom jeziku za reč „酸 *suan*” (kiseo), pre svega navedena su figurativna značenja koja nismo pronašli u srpskom: „1. Tužan, ogor-

čen, žalostan: 辛酸 (*ljut i kiseo*²), 悲酸 (*tužan i kiseo*³), 心里一酸, 眼泪就淌了下来。 (*Čim se (u srcu) rastuži, suza padne*). Ovde je zanimljivo da dve reči za ukus zajedno čine značenje „tužan, ogorčen“, prva reč 辛 (*xin*) znači ljut ukus, kao i opor ukus, ali metaforički znači i teškoće, a reč 酸 (*suan*) znači kiseo ukus, tako da sve zajedno ima figurativno značenje „tužan, ogorčen i žalostan“. Koristi se u sledećim kolokacijama: 辛酸的往事 (*tužne uspomene*), 辛酸泪 (*žalosne suze*), 因生活的辛酸而变得冷漠的心 (*srce je postalo ledeno zbog života punog teškoća*), 辛酸地回答 (*odgovoriti kiselo*)”.

Još jedno metaforičko značenje nalazimo u kineskom rečniku: „2. Previše pedantno se držati starih ideja (koristi se za ismevanje učenih ljudi): 穷酸 (*siromašan i pedantno se drži starih ideja*), 酸秀才 (*učenjak koji se pedantno drži starih ideja*)”. Prema tekstu objavljenom na sajtu *Zhongguo huawen jiaoyu wang*, u drevnoj Kini učeni ljudi su uglavnom bili siromašni, a kaže se da su u potrazi za znanjem, često sa sobom nosili činije u kojima je obično bila riba koja se spremala uz dodatak sirćeta. Stoga je miris hrane u činijama često bio „kiseo“ upravo zbog upotrebe sirćeta, a polako se izraz 穷酸 (*siromašan i kiseo*⁴) proširio u upotrebi i odnosio se na učene ljude, verovatno zbog rasprostranjenosti njihove navike da nose sa sobom činije sa ribom za ručak.

Sledeće figurativno značenje reči „酸 *suan*“ (kiseo) je: „3. Osećaj slabog bola ili slabosti izazvan umorom ili bolešću: 腰酸腿疼 (*osećati slabiju bol u struku (leđjima) i nogama*), 腿站酸了 (*osećati umor i bol u nogama zbog stajanja*)”.

U srpskom rečniku ima ukupno 12 izvedenih reči od osnove „kiseo“. Sve reči se odnose na osnovno značenje reči „kiseo“, na primer: *kiselast, kiselica, kiselish, kiselkast* itd. U kineskom rečniku pronašli smo 18 složenica nastalih od reči „kiseo“, gde je „kiseo“ prva reč u složenici.

U kineskom rečniku pronašli smo sledeća figurativna značenja: „1. 酸不溜丢 (*previše pedantno se držati starih ideja*), 2. 酸楚 (*tužan i žalostan*), 3. 酸懒 (*dijalekat*) (*bolno i umorno, malaksalo*), 4. 酸溜溜 (*pomalo bolno; pomalo zavideti i biti tužan; opisuje čoveka koji voli da koristi citate iz starih knjiga, koji se pedantno drži starih ideja (ima ton ismevanja)*), 5. 酸软 (*slab i malaksao*), 6. 酸甜苦辣 (*slasti i gorčine života – radost i tuga života*), 7. 酸痛 (*(telo) umorno i bolno*).” Primećujemo razliku između izvedenih reči u srpskom jeziku i složenica u kineskom jeziku, u srpskom jeziku nismo pronašli figurativno značenje, dok smo u kineskom jeziku pronašli 7 takvih značenja.

² Doslovan prevod reči.

³ Doslovan prevod reči.

⁴ Doslovan prevod reči.

Sju i Sjuu svom radu ističu da se reč „酸 *suan*” (kiseo) uglavnom odnosi na čoveka i da u svojim proširenim značenjima odražava odlike kineske kulture, kao što je izuzetno poštovanje celine, a naročito principa „天人合一” (Nebo i čovek su jedno – čovek je sastavni deo prirode), te da kineski narod posebno vodi računa o moralnim principima (2009: 106).

5. Reč „ljut” u kineskom i srpskom jeziku

Osnovno značenje reči „ljut” u srpskom i „辣 *la*” (ljut) kineskom jeziku je veoma slično, čak možemo reći za neka objašnjenja u rečnicima kineskog i srpskog jezika da su podjednaka. U oba jezika ovaj ukus se dovodi u direktnu vezu sa vrstom hrane koja ima ovakav ukus, na primer u kineskom jeziku su to đumbir, beli luk i paprika a u srpskom to su paprika, hren i sl. Odmah uočavamo da se u oba jezika navodi vrsta hrane karakteristična za dato podneblje, kineski primer navodi đumbir, što je i očekivano s obzirom na to da je đumbir prisutan u kineskoj kuhinji u velikoj meri. Sledeće objašnjenje značenja reči „ljut” je „nadražiti ostrim ukusom usta, oči ili nos”, koje se navodi i u srpskom i u kineskom rečniku. Srpski rečnik navodi značenje „vrlo jak, snažan po koncentraciji osnovnih sastojaka i delovanju, žestok (o otrovu, kiseline i sl.), kao i onaj koji ima visok procenat alkohola, jak, žestok (o rakiji)”, dok ovo značenje ne navodi kineski rečnik. Primećujemo da srpski rečnik kao primer navodi *rakiju*, koja predstavlja tradicionalni alkoholni napitak koji je simbol gostoprimstva u srpskoj tradicionalnoj porodici, a često se koristi i kao lek u narodnoj medicini.

Za razliku od srpskog jezika, u kineskom jeziku postoji reč „麻辣 *ma la*” (ljuto i začinjeno biberom). Pre svega reč „麻 *ma*” u kineskom jeziku ima dva značenja, prvo se odnosi na osećaj trnjenja ili utrnutosti na primer 我手麻 (*utrnula mi je ruka*), a drugo se odnosi na ukus bibera, te ima značenje „osećaj koji imamo u ustima nakon što pojedemo biber” na primer u rečenici 吃了花椒, 舌头有点儿发麻。 (*Nakon što pojedesh biber, na jeziku imaš osećaj utrnosti*). Ovde vidimo da su dva značenja reči *ma* u stvari povezana, tj. proizlaze jedno iz drugog, jer osećaj koji imamo kada nam noga utrne i osećaj kada pojedemo biber su na određen način slični. U reči 麻辣 *mala* pored ukusa bibera prisutan je i ukus ljutog. Svakako da je reč 麻 *ma* tj. ukus na koji se ona odnosi nastao iz potrebe kineskog naroda da određeni ukus nazovu određenim imenom, jer se često upotrebljava u kineskoj kuhinji. Za razliku od sprske kuhinje, gde je dovoljno reći da je neko jelo začinjeno biberom, jer srpski jezik nema posebnu reč za ovaj ukus. Tako u kineskom jeziku postoje primeri poznatih

kineskih jela i kolokacija: 麻辣面 (*ljute nudle začinjene biberom*), 麻辣食品 (*ljuta hrana začinjena biberom*), 麻辣烫 (*ljuta supa začinjena biberom*).

Kada je u pitanju figurativno značenje reči „ljut“ u kineskom jeziku, u rečniku se navodi 狠毒 (*hen-zloban, du-otrovan*) što sve zajedno znači „zloban, pakostan, okrutan“. Ovde primećujemo sličnost sa objašnjenjem reči „ljut“ u srpskom jeziku „vrlo jak, snažan po koncentraciji osnovnih sastojaka i delovanju, žestok“ na primer „ljut otrov“. Upotrebu reči „ljut“ u prenesenom značenju, u kineskom jeziku možemo ilustrovati primerom 心狠手辣 (*srce je okrutno a ruke su ljute – biti zao i koristiti se okrutnim metodama*). U kineskom jeziku izraz 辣手 ima dva značenja, prvo je „zloban, okrutan način, metod“, kao u navedenom primeru 心狠手辣, a drugo značenje je „trnovit, problematičan, čvornovat, složen“.

U srpskom jeziku pridev „ljut“ ima veoma bogat sistem figurativnih značenja. U Rečniku srpskoga jezika navedeno je ukupno 16 figurativnih značenja, za razliku od kineskog rečnika gde je navedeno samo jedno figurativno značenje. U srpskom jeziku figurativna značenja koja navodi rečnik su: „1.1. Pun ljutnje, gneva, besa, nezadovoljstva uopšte, ljutit, srdit, besan, razjaren (o čoveku). 1.2. Koji se lako razljuti, ražesti, prek (o čoveku); opasan, opak; svirep, krvoločan (o životinji ili čoveku). 1.3. Veoma žustar, vatren, silovit (obično o konju). 1.4. Koji odražava, pokazuje nečiju ljutitost, ljutnju, srditost, ljutit (obično o pogledu). 1.5. Nepokolebljivo, potpuno predan, privržen (svojim ili nečijim stavovima, shvatanjima, opredeljenju i sl.), vatren; ogorčen; *ljut radikal, ljut opozicionar, ljut protivnik*. 1.6. Težak, veliki (o čoveku, obično u vezi s nekim njegovim negativnim osobinama); mrzak, gadan: *ljuta pijanica, kao najljuciji dušmani*. 2.1. Bespoštedan, vrlo oštar, drastičan: *ljuta kazna, ljuti post*. 2.2. Opasan po život, težak (o bolesti, rani i sl.). 2.3. Teško podnošljiv, žestok, veliki, jak (o neprijatnim stanjima, osećanjima i sl.): *ljuta glad, ljuta nepravda, ljuta nužda, ljuta sramota, ljuta tuga*. 3.1. Bespoštedan, nemilosrdan, ogorčen, žestok (o okršaju, borbi, sporu i sl.). 3.2. Koji se ispoljava, dejstvuje velikom snagom, intenzitetom (o vremenskim neprilikama, nepogodama i sl.): *ljuta bura, ljuto vreme, ljuta zima, ljuta mećava(vejavica), ljuta nepogoda*. 4. Izazvan, prouzrokovan velikim bolom, patnjom, očajanjem i sl., gorak, čemeran: *ljute suze*. 5. Veoma oštar, ubojit (o sečivu, oružju); koji bode (o trnju, draču isl.). 6. Veoma tvrd, čvrst (o kamenu, metalu i dr.). 7.1. Koji je bez ikakve vegetacije, rastinja, potpuno go, goletan (o kršu, krasu i sl.). 7.2. Teško obradiv, tvrd za obradu, najčešće i neplodan, nerodan (o zemlji, zemljištu)“.

U kineskom jeziku smo pronašli 11 složenica koje sadrže reč „辣“ (ljut), a u srpskom 13 izvedenih reči, te primećujemo da je broj reči sa osnovom „ljut“ sličan u oba jezika.

I srpski i kineski jezik imaju zajedničko prošireno značenje reči „ljut” a to je „nemilosrdan, okrutan, svirep”. Međutim, jedno od malo-brojnih figurativnih značenja u kineskom jeziku je „zločest, zao”, ali ovo značenje ne nalazimo u srpskom jeziku. U poređenju reči „ljut” u kineskom i srpskom jeziku najveća razlika je u tome što srpski jezik ima mnogo veći broj figurativnih značenja u odnosu na kineski, te poređenje u smislu semantičkih obeležja nije bilo moguće u potpunosti sprovesti.

Vu ističe da savremena nauka pokazuje da postoje četiri osnovna ukusa i to: kiselo, slano, gorko i slatko. Osećaj „ljutog” je u stvari pomešana osećaj „vrućeg”, (stoga u engleskom jeziku „hot (vruće)” označava ljut ukus), osećaj bola i gore navedena četiri osnovna ukusa (1989 : 125).

U kineskoj kuhinji ukus „ljutog” je veoma rasprostranjen, zanimljivo je da se javlja mali broj proširenih metaforičkih značenja makar kada je reč „辣 *la*” (ljut) na prvom mestu u složenici, ili kada stoji sama.

6. Reč „sladak” u kineskom i srpskom jeziku

Pridev „sladak” u srpskom i „甜 *tian*” (sladak) kineskom jeziku ima jednako osnovno značenje, a i figurativna značenja imaju veliki broj sličnosti. Osnovno značenje u oba jezika je da ono što se opisuje kao „sladak” ima ukus meda ili šećera. U srpskom rečniku pridev „sladak” ima proširena značenja: „1.1. Koji se rado doživljava, ispunjen zadovoljstvom, radošću, srećom, prijatan: *sladak san, slatka mladost*. 1.2. Koji se rado sluša, prijatan, mio, simpatičan: *sladak glas, slatka šala, slatka laž*. 1.3. Mio, drag, ljubak, dopadljiv: *slatka devojka, slatko dete, slatka beba*. 1.4. Koji odaje, izražava simpatije, naklonost, uživanje: *gledati slatkim pogledom*. 1.5. Lažno ljubazan, laskav, snishodljiv: *Sa svakim je pokoran i sladak*”.

U kineskom rečniku pridev „甜 *tian*” (sladak) ima sledeća proširena značenja: „1. Opisuje ljupkost, dopadljivost: 嘴甜 (*slatka usta*), 小姑娘长得很甜。 (*Devojka je baš slatka.*), 话说得很甜。 (*On slatko priča*). 2. Opisuje udobnost, prijatnost, radost: 他睡得真甜。 (*On slatko spava*). 3. (Dijalekat): nežan, blag ukus: 尝尝咸甜。 (*Probaj blagi slatko slan ukus*). 咸了加水, 甜了加盐。 (*Ako je slano dodaj vodu, ako je blagog ukusa dodaj soli*)”.

Odmah uočavamo da se u oba jezika pojavljuje isto figurativno značenje „prijatnost, radost, udobnost, zadovoljstvo” te se pojavljuju i slični primeri, u srpskom jeziku *sladak san* a u kineskom *on slatko spava*. Još jedno značenje koje povezuje pridev „sladak” u kineskom i srpskom jeziku je „ljupkost, dopadljivost, koji se rado sluša, prijatan, mio, simpatičan”, te u srpskom jeziku možemo reći *sladak glas, slatka šala, slatka laž*

a u kineskom jeziku *slatka usta* ili *On slatko priča*. U oba jezika se javlja potpuno isti primer *slatka devojka*.

Kao što možemo videti, u oba jezika sladak može imati značenje „prijatno, udobno, dopadljivo, nežno, radost, sa uživanjem“. Zanimljivo je da u oba jezika postoji primer *slatko spava* u značenju „spava sa uživanjem, sa zadovoljstvom“. Takođe u značenju „dopadljivo“ javlja se isti primer u oba jezika a to je *slatko pričati*, dok u kineskom jeziku imamo i primer *slatka usta* gde reč „usta“ ukazuje na isto značenje – „pričati“.

U kineskom jeziku ne postoji značenje koje nalazimo u srpskom a to je: „sa izbledelim značenjem u prisnom obraćanju (često u imeničkoj službi): mio, drag: *brate slatki, sestro slatka*“.

U srpskom jeziku smo pronašli 25 izvedenih reči od prideva „sladak“, od toga su 11 u vezi sa proširenim značenjem. U kineskom jeziku smo pronašli 20 složenica nastalih od reči „sladak“, od toga je 9 u vezi sa figurativnim značenjem.

Sličnosti koje smo pronašli u vezi sa osnovnim i izvedenim ili složenim rečima u oba jezika su: „previše srdačan, nežan, topao, sladunjav izraz lica ili ton, lažno ljubazan, laskav, snishodljiv“, na primer u srpskom jeziku *sa svakim je pokoran i sladak*, a u kineskom jeziku 甜腻腻的眼神 (*isuviše srdačan pogled*), 她说起话来声音甜腻腻的, 让人感觉不太舒服. (*Kada počne da govori glas joj je previše sladunjav i srdačan da je čoveku pomalo neprijatno.*), a isto takvo značenje ima i složenica 甜言蜜语 (*biti slatkorečiv, pričati medenim tonom da bi se dopao nekome ili da bi obmanuo nekog*).

U građi smo naišli na još jednu sličnost u primerima, a to je u srpskom jeziku *sladiti život*, a u kineskom jeziku 甜美的生活 (*sladak život – prijatan život*). U prvom primeru reč „sladiti“ ima značenje „činiti prijatnim, ugodnim“, a u drugom primeru reč „甜美 *tianmei*“ znači „radosno, prijatno“.

Još jedna sličnost se može pronaći između izvedene srpske reči „slatko“ i kineske reči „甜蜜 *tianmi*“. Reč „slatko“ u prenesenom značenju u srpskom jeziku znači „od sveg srca“ na primer *slatko se smejati*, a u kineskom jeziku reč „甜蜜 *tianmi*“ znači „srećan, radostan“, na primer 孩子们笑得那么甜蜜. (*Deca se radosno smeju*).

U kineskom jeziku reč „甜润 *tianrun*“ (slatko) se koristi u značenju „lepo i prijatno“ kada se opisuje priroda, na primer 清凉甜润的空气 (*lep i prijatan svež vazduh*). I u srpskom jeziku kažemo da je *vazduh čist i sladak*. A isto tako i voda može biti *slatka* ako je na primer sa bunara, te u oba jezika reč sladak može opisati čistu, nezagađenu vodu.

Postoji još jedna sličnost koju smo uočili. U kineskom jeziku „甜丝丝 *tiansisi*“ znači „osetiti se srećno i radosno“ kao na primer u rečenici 她想

到孩子们都长大成人，能为祖国尽力，心里甜丝丝儿的。(Kada je pomislila na decu koja su odrasla, učinila nešto za državu, srce su joj ispunile sreća i radost), a u srpskom bismo isto rekli *bilo mi je slatko u srcu/oko srca*.

U kineskom rečniku smo pronašli značenja koja nismo pronašli u srpskom rečniku: 甜活儿 (za malo rada dobiti mnogo novca); 甜头 (vrлина, dobra strana, korist, dobrobit): 尝到了读书的甜头。(Osetio je dobrobiti čitanja knjiga).

U srpskom rečniku smo pronašli značenja koja nismo pronašli u kineskom: „1. Sladokusac (čovек prefinjenog, istančanog i probiračkog ukusa): *književni sladokusac, muzički sladokusac*. 2. Sladostrasno (požudno, pohotljivo): *sladostrasno živeti, sladostrasno pogledati*. 3. Sladunjav (koji se odlikuje ulepšanom, preterano idiličnom slikom života i sveta): *sladunjava predstava, sladunjava scena, sladunjav film, sladunjava pesma*”.

7. Reč „slan” u kineskom i srpskom jeziku

Definicija osnovnog značenja reči „slan” u srpskom i „咸 *xian*”(slan) u kineskom jeziku je vrlo slična. Ni u srpskom jeziku, kao ni u kineskom, ne postoji veliki broj figurativnih značenja ove reči izvedenih od osnovnog značenja, u građi koja je analizirana. U srpskom jeziku smo pronašli 14 izvedenih reči, a u kineskom jeziku smo pronašli 7 reči i izraza i vezi sa „slan”. U srpskom jeziku postoji izraz „dodati so na ranu” koji ima preneseno značenje „otežavati situaciju (nekome)”, gde se vidi proširena upotreba reči „so”, od koje potiče reč „slan”. U kineskom jeziku smo pronašli samo jedan primer koji ima preneseno značenje. U pitanju je izraz 咸鱼翻身 (*slana/usoljena riba se vratila u život*) što metaforički označava „vratiti se iz mrtvih, ponovo oživeti” a odnosi se na ljude koji su u bezizlaznoj situaciji, kojima nema nade ili imaju teškoće i nedaće, kada ponovo dobiju životnu motivaciju ili nadu. Specifičnost u srpskom jeziku je prisustvo sinestezije u objašnjenju osnovnog značenja i to u drugom objašnjenju po redu u rečniku, gde se navodi „(o mirisu) koji ima miris morskih isparenja”. Komaromi takođe u svom radu navodi primer koji oslikava ovu upotrebu reči „slan”: „...pa krišom prinese licu prašnjavu bluzu i žudno udahnu tako drag, malko slan, miris znoja... (elektronski izvor: Korpus savremenog srpskog jezika na Matematičkom fakultetu Univerziteta u Beogradu).” (2016: 144).

8. Zaključak

Opšti zaključak je da reči „gorak”, „sladak”, „kiseo” i „ljut” u kineskom i srpskom jeziku imaju mnogo više prenesenih značenja u odnosu na reč „slan”. Smatramo da se ova pojava može dovesti u vezu sa tim da

je slano osnovni ukus koji svaki čovek konzumira nezavisno od države u kojoj živi ili kulture kojoj pripada, te ovaj ukus i ne izaziva posebne reakcije već se smatra za nešto što je uobičajeno⁵. Gore smo već naveli mišljenje Džang u vezi sa ukusom gorak (1999: 37), međutim smatramo da ovakvo objašnjenje može da se primeni i na ukuse kiseo, ljut i sladak. Ukusi kiseo, gorak i ljut nisu ukusi koje svi ljudi vole da konzumiraju, te ukoliko osoba koja dođe u dodir sa ovim ukusima oni ne prijaju, ovi ukusi izazivaju različite fiziološke reakcije na primer gađenje, neprijatnost, neugodnost i slično. A ove osećaje prate i određene grimase. Otuda kada pojedemo nešto kiselo a ne dopada nam se, svakako ćemo imati određeni izraz lica, te pretpostavljamo da odatle i dolazi proširena upotreba reči kiseo na primer *kiseo osmeh*, *kiseo izraz lica*. Sa druge strane, kada je ukus sladak, nama je prijatno dok jedemo tu vrstu hrane i na određen način nas obuzima zadovoljstvo i uživanje. Stoga su brojna prenesena značenja u vezi sa ovom reči kao što je „prijatno, uživanje, zadovoljstvo, sreća“ i slično.

Još jedan zaključak je da reč „ljut“ u srpskom jeziku ima mnogo više prenesenih značenja i da su semantički mnogo bogatija i raznovrsnija u odnosu na kineski jezik.

Kroz analizu slikovitih i živopisnih primera navedenih u kineskom i srpskom rečniku, ovaj rad je još jednom potvrdio usku povezanost između jezika i kulture, kao i izraziti uticaj koji kultura jednog naroda ima na njegov jezik.

Nadamo se da će rad koristiti daljim istraživanjima na temu reči koje označavaju ukus a naročito kada je u pitanju poređenje kineskog i srpskog jezika.

Takođe se nadamo da će analiza sprovedena u radu i pronađene sličnosti i razlike između reči za „ukus“ u kineskom i srpskom jeziku, naći svoju primenu u podučavanju kineskog jezika kao stranog, te da će olakšati učenje kineskog i srpskog jezika.

Izvori

Rečnik srpskoga jezika (red. Miroslav Nikolić). 2011. Novi Sad: Matica srpska.
现代汉语词典，第 6 版（中国社会科学院语言研究所词典编辑室编）。2012。
北京：商务印书馆。

⁵ Želimo da napomenemo da koristeći navedenu građu, mi u ovom radu nismo pronašli veliki broj proširenih značenja za reč „slan“, međutim ne isključujemo mogućnost da ukoliko bismo proširili građu, da bi zaključak možda bio drugačiji, ipak na osnovu našeg rada pretpostavljamo da ne bi bilo velikih razlika u zaključku.

Citirana literatura

- Komaromi, Bojana. 2016. *Sinestezijska metafora u pridevima u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistički pristup*, doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet. <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8168/Disertacija9383.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [21.10.2017.]
- 尚, 芳。2006。汉英“甜”和“苦”味觉隐喻对比。华中师范大学硕士学位论文。
<https://wenku.baidu.com/view/cc597ee96294dd88d0d26b88.html> [20.10.2017.]
- 徐小佳, 许曦明。2009。汉英“酸”味觉概念隐喻的对比分析。现代语文(语言研究) 2, 103–106.
- 王, 媛。2017。从意义的角度分析现代汉语味觉词系统的特点。<http://www.lw5u.com/zz/xdywyyj/news/itemid-103576.html> [25.10.2017.]
- Wierzbicka, Anna. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words (English, Russian, Polish, German and Japanese)*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- 伍, 铁平。不同语言的味觉词和温度词对客观现实的不同切分。语言类型学研究语言教学与研究, 1989 (1), 120–137.
- 张, 韶岩。1999。日汉语基本味觉词引申义之比较。解放军外国语学院学报 6, 35–38.
- 文人何以称“穷酸”。中国华文教育网。 <http://www.hwjyw.com/resource/content/2010/06/01/7905.shtml> [29.10.2017.]

USAGE OF THE WORDS FOR „TASTE” IN CHINESE AND SERBIAN CULTURE

Summary

Chinese and Serbian are tipologically different languages and belong to completely different cultures. Although, since the sense for smell is universal for all the human beings, we tried to investigate the usage of the words for „taste” in these two languages. We have noticed that the Chinese and Serbian dictionaries provided the reader with the similar but not exactly the same explanation of the same word for „taste”, although the sense for smell is universal.

First we analyzed Chinese and Serbian words for taste such as bitter, sour, hot, sweet and salty, as well as their figurative meaning and usage, then we compared them in order to find similarities and differences. Furthermore, we tried to explore to which extent the culture and the development of language influenced the usage and the meaning of the words for „taste” in each language. Finally, we tried to find the similarities and differences and explain them.